

ПОСТФЕМИНИЗЪМ

Амелия ЛИЧЕВА

Софийски университет „Св. Кл. Охридски“, България

E-mail: licheva@yahoo.com

POSTFEMINISM

Amelia LICHEVA

Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Bulgaria

E-mail: licheva@yahoo.com

ABSTRACT: In the age of all "post" and "meta" things, when there has been more and more debates about the death of traditional categories, feminism makes no exception. Postfeminism has been discussed since the last decade of the twentieth century, when feminism was pronounced dead (by analogy with the many deaths that were pronounced in the period), or else it was noted as suffering from an "identity crisis." The multifaceted nature of the term depends on its uses in literary studies, academia, politics, and popular culture, respectively. It is part of the vocabulary and theories of feminist scholars working in the fields of gender studies, film studies and media criticism. Traditional feminism gives way to postfeminism. That is why the article deals with today's debates about the distinctions that postfeminism makes, declaring either that traditional feminism has failed or, on the contrary, that it has achieved all goals of its struggle and today there is no place for the topic of women's rights. The text also focuses on the links between postfeminism and popular culture, media, cinema, defending the ideology of successful women, of eternally young women. With its frequent emphasis on luxurious lifestyle, everyday pleasures and the small things in life, postfeminism is fully integrated into economic discourses and new market niches in Western societies.

KEYWORDS: postfeminism, feminism, women, identity crisis, ideology

За постфеминизъм се говори от последното десетилетие на ХХ век насам, когато феминизмът се провъзгласява за мъртъв (по аналогия с многото смърти, които се обявиха в периода), или пък се отбелязва, че той страда от „криза на идентичността“. В своята известна статия „Митът за постфеминизма“¹ Илейн Хол и Марни Салуло Родригес обобщават тезите, които се свързват с идеята за настъпването на новата фаза. Според тях въпросните идеи могат да бъдат сведени до няколко наблюдения: общата подкрепа за женското движение в периода 1980-1990 г. като че ли е намалела (или поне така я представят традиционните медии); част от жените започват да се изживяват като антифеминистки и опитват да оспорват тезите на традиционния феминизъм, особено в определени „ниши“ – сред младите жени, цветнокожите и домакините; феминизмът също така губи подкрепа поради своята нерелевантност.

Лансира се виждането, че според жените, които са били феминистки в своята младост, движението не е успяло да постигне равенство между половете или напротив, според младите жени то е успяло и това показва, че феминизмът вече е ненужен; и най-сетне, развила се е „не, но...“ версия на феминизма – жените не са склонни да се определят като феминистки, но одобряват или изискват равно заплащане, икономическа независимост, сексуална свобода.

Коментирайки подобни заключения, можем да кажем, че постфеминизмът се налага в контекст, в който се култивира доста враждебно отношение към традиционния феминизъм, дискредитират се целите му, изопачават се посланията му, набляга се върху това как жените са поискали да получат всичко, а феминистките се представят чрез множество негативни стереотипи. Традиционната идея как те са вещици и магьосници отстъпва на идеята, че са карьеристки и лесбийки. Паралелно с това самото съвременно общество все повече задълбочава конфликтите между работещите жени и домакините, между белите и цветнокожите, майките и жените, които се

¹ На български език статията е публикувана в списание „Литературата“, книжка 13 от 2013 г.

самоопределят чрез работата си, като всичко това способства развитието на идеологията на постфеминизма.

Друг сериозен фактор, провокиращ налагането на постфеминизма, колкото и парадоксално да е, са самите постижения на феминизма, а именно: засиленото полово равенство, политиките на паритетно участие на жените, включително в управлението, идеята за политическата коректност, както и тезите за самоопределение; желанията децата да не се възпитават като момченца или момиченца, а някак „безполово“, движенията за смяна на пола и пр. Всички те обаче, доведени често пъти до крайност в съвременното общество, играят роля за утвърждаването на постфеминизма, който се обявява за нормалност, не за крайности, и с това печели последователи.

Приема се, също така, че феминизмът се е свързвал с относително ясен политически и социален ангажимент, който в днешния свят не просто е отслабнал, а и в някаква степен се е трансформирал и протестите вече имат друг характер. Не става дума за някакви масови женски движения, а за по-обща политически или екологични протести. Постфеминизмът отчита също така, че през 80-те и 90-те нарастват групите, включващи млади жени, които не са свързани с предишното поколение феминистки, жени от расови малцинства (конфликтът с белите жени) и традиционно настроени жени, които не са подкрепяли женското движение през 70-те, и във всички тези общности той открива свои поддръжници. Обобщено може да се каже, че негативното представяне на женското движение в популярните медии се определя като важен фактор, който спомага за предефинирането на феминизма.

Неслучайно авторите от споменатата статия подчертават, че имайки предвид негативния образ на феминистките в медиите, видени като непривлекателни, мъжествени жени и лесбийки, младите жени се съпротивляват да бъдат етикетирани като феминистки, защото се страхуват, че това ще ги отдалечи от мъжете, брака и майчинството. Самите Илейн Хол и Марни Салуло Родригес опитват да разбият тези представи и да опровергаят очертаните от тях тенденции, като твърдят, че ако стъпваме върху данни, по-скоро можем да видим устойчивост в подкрепата на феминистките движения, не спад.

Без да го заявяват директно, те имплицират, че в харесването на феминизма има и някаква мода, която продължава и до днес, и че той все пак буди интерес, например в академичните среди, включително сред студентите филолози. За много от изследователите на проблематиката постфеминизмът е идеология, която едновременно инкорпорира, ревизира и деполитизира много от фундаменталните въпроси, които традиционно свързваме с феминизма. И постепенно утвърждава, че феминизмът е постигнал целите си – равенството между мъжете и жените е факт, и няма поле за съпротива, протести, действия.

Двама от много сериозните изследователи на проблема са Ивон Таскер и Даян Негра², които описват постфеминизма като „културата, която работи отчасти, за да включва, приема или натурализира аспекти на феминизма“. За тях постфеминизмът по-скоро се занимава с присъствието на жените в пазарното общество и във всички сфери на живота и се ръководи – както се спомена – от предпоставката, че тяхното място не се оспорва. Вместо да се борят със системите на потисничество, жените се мислят в полето на възможното овластяване и вписване в съществуващите силови структури. За този тип визии от особено значение е фокусът върху индивида и изборите, които той прави.

Както обобщават изследователите, постфеминистката култура се концентрира върху свободата на избор в пазарната икономика и идентичността като продукт на консумацията. Потреблението започва да се разглежда като стратегия за излекуване на възможните недоволства. Изграждането на жените като субекти и потребители, или може би като субекти само дотолкова, доколкото сме способни и желаем да консумираме, е една от базисните идеи, залегнала в основата на постфеминистката култура. Тялото, женското тяло продължава да бъде ключова категория за постфеминизма, но вече не през темите за майчинството и женския език (прословутото писане с

² Tasker Y., Negra, D. (2007).

тялото, за което говори психоаналитичният феминизъм на Юлия Кръстева, Елен Сиксу и Люс Иригаре), а тялото като обект на задоволяване на консуматорските страсти (шопинг терапията) и своеобразната „търговска колонизация“ на женските тела. Всичко това води и до нова визия за жените като цяло, за техните тела и тяхната сексуалност. Ако през 70-те и 80-те, както отбелязват много критици на феминизма, жените са изобразявани като слаби, заети с тесен кръг от стереотипни интереси, като пасивни сексуални обекти, зависими от мъжкия поглед, несигурни по отношение на харесването, постфеминизмът бележи рязка промяна. Жените са представяни като активни, уверени, желаещи сексуални субекти, контролиращи телата и емоциите си.

Може да се каже, че жените според тази късна идеология са овластени да пишат историите на собствения си живот и държат съдбата в ръцете си. Оттук и значимостта, която придобива категорията личен избор. Всички основни различия по отношение на властта на жените и мъжете се разбират като резултат от индивидуален избор, а не от културни сили или несправедливи обществено-политически системи. Изобщо, постфеминизмът е фаза, която се свързва с изместване от политическото действие към – да я наречем – културната идентичност. Така постфеминистката култура цели да накара жените и малцинствата да се чувстват комфортно и да участват в съществуваща култура (с незначителни промени), докато феминизмът се стреми към политически и системни трансформации.

Ако разгледаме малко по-детайлно предговора „Феминистки политики и постфеминистка култура“, с който се открива съставеният от Таскер и Негра сборник, можем да открием още няколко особености на постфеминизма. Той в много отношения се противопоставя на понятието за общество, в което всички членове се оценяват в съответствие с техните отличителни идентичности.

Постфеминистката култура по-скоро работи, за да включи, приеме или натурализира жената като „упълномощен потребител“. В същото време постфеминистката култура набляга на образователните и професионални възможности за жените и момичетата, свободата на избора по отношение на работа, домашен живот и родителство, но не подминава идеята и за овластяването. По своеобразен начин този тип мислене се оказва закотвен в идеята за потреблението, включително като стратегия за производството на себе си.

Неслучайно много изследователи разглеждат постфеминизма като плод на постмодернизма, новата икономика и пост-гражданските права. Или, както отбелязват Таскер и Негра, постфеминистката реторика е част от философията на „новата икономика“ от 90-те години и изместването на демократичните императиви от свободните пазари към т. нар. пазарен популизъм. А този пазарен популизъм от своя страна се подкрепя от индивидуалистичните и трансформативните ценности на постмодернизма.

Постфеминизмът е много съвместим и с хиперстетизацията на ежедневието, която Вирджиния Пострел³ разглежда като характеристика на културата на ранния XXI век. С честия си акцент върху луксозния начин на живот и удоволствието от ежедневието и дребното, постфеминизмът е цялостно интегриран в икономическите дискурси и новите пазарни ниши в западните общества. Един траен образ, който налагат популярните медии, където – както стана ясно – най-активно битува постфеминизмът, е тясно свързан със засилен социален и икономически акцент върху идеализацията на виртуозното родителство и технологиите, мобилизирани в името на семейната сплотеност. По този начин се гради мост между съвременния усет за неограничено материално право и моралния дискурс на добродетелността, най-вече видяна през семейството. Не на последно място, постфеминизмът често представя женствеността като състояние на жизненост в противовес на символично „смъртоносните“ социални и икономически области на съвременната западна култура. Героинята тук е витална, игрива, млада, и като цяло – успяваща.

В този смисъл някои от най-емблематичните заглавия, с които свързваме постфеминизма, са „Дневникът на Бриджет Джоунс“, „Дяволът носи „Прада“ и „Сексът и градът“. А за възрастните жени единственият път към виталността и женствеността – както сочат изследователите – е чрез трансформация (идеята за подмладяването: секс с млад партньор, пластична хирургия и пр.) В

³ В съставения от Таскер и Негра сборник.

статията си „Post-postfeminism? New feminist visibilities in postfeminist times“ Розалинд Гил⁴ настоява, че постфеминизмът е белязан от историческа промяна и времето „след“, като така влиза в унисон с другите постдвижения, най-вече постмодернизма и постколониализма. За нея той е и нов тип чувствителност, силно повлияна от неолиберализма. Неговата сила е в новата видимост, която той дава на чисто феминистка проблематика, при това в медиите – кампанията на Хилари Клинтън, каузите, зад които застават различни холивудски актриси като Анджелина Джоли, кампанията на Ема Уотсън в HeForShe (<http://www.heforshe.org>); разговорите по теми, произтичащи от „положителната дискриминация“ (квоти, практики за наемане на работа, кратки списъци за жени и т.н.). За друга изследователка на постфеминизма – Катрин Макдермът, той следва да се дефинира и теоретизира като епистемология, етап, движение, идентичност и отново чувствителност, влизащи в досег с различни дисциплини от типа на социологията, културните и медийните изследвания. Многоаспектността на термина е зависима и от употребите му, съответно в литературознанието, академичната сфера, политиката, популярната култура. Той е част от лексиката и теориите на феминистки учени, работещи в сфери като джендър изследвания, филмознание, критика на медиите. За Пенелопе Робинсън⁵ постфеминизмът е по-скоро историческа промяна в рамките на феминизма или част от неговата непрекъсната трансформация. Затова според нея е и по-трудно да се посочат чистите изследователи на постфеминизма.

Ан Брукс дори използва понятието в множествено число и говори за постфеминизмите, които в разбиранята ѝ улесняват прилагането на широко основана, плуралистична концепция за употребите на феминизма и адресират исканията на маргинализирани, диаспорни и колонизирани култури, които съжителстват, а не са в хегемонни зависимости. Изобщо, в концепцията ѝ постфеминизмите дават глас на местните и постколониалните феминизми.

Както повечето ключови понятия, терминът е оспорван и предизвиква оживени дебати и дискусии. Много често се използва и без да се даде някакво по-сериозно определение, като просто се маркира времеви отрязък и се свързва с настоящето.

И все пак, ако опитаме да обобщим посоките, които се влагат в понятието, можем да кажем, че то се използва, за да се отбележи епистемологично прекъсване или изместване във феминистката мисъл в светлината на настоящето; да се маркира историческата смяна на поколенията и изместването на перспективите; да онагледя известна реакция срещу традиционния феминизъм; да улови споменатата нова чувствителност, в която има следи както от феминизма, така и от неолиберализма.

Нерядко постфеминизмът, особено през 90-те, се идентифицира и с нов теоретичен обрат във феминизма, като се посочва, че скъсва с големите метанаративи, защото изповядва вярата в тяхната криза и поставя под въпрос подобни тотализиращи концепции като патриархата, с които феминизмът работи. Една от серозните критички на постфеминизма е Таня Модлески с нейната „Feminism Without Women: Culture and Criticism in a "Postfeminist" Age“. В нея авторката с категоричност заявява, че постфеминизмът на практика подкопава целите на феминизма и белязва регрес към един предфеминистки свят. Заключениеето си тя базира както на някои теории на самите феминистки и особено на „мъжете във феминизма“, така и върху анализ на явления от киното и изобщо – от популярната култура.

Заиграванията на постфеминизма с пола и настояванията, че разликите са изчезнали, според нея може много лесно да върнат към фазата, когато говорим за универсален субект, мислейки мъжа, който от своя страна е равнозначен на човек. Затова и за Модлески ключова тема за феминизма днес, който не трябва да бъде просто академичен, а да не се дистанцира от ежедневието на жените, е „анализ на манипулациите на женското тяло“. В този смисъл и като цяло постфеминизмът за авторката е тъждествен на антифеминизъм.

⁴ http://pages.wustl.edu/files/pages/imce/writing1/post_post-feminism_gill_roxane_gay_pairing.pdf

⁵ <https://researchdirect.westernsydney.edu.au/islandora/object/uws%3A6287/datastream/PDF/view>

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Литературата (2014)** Тематичен брой „Феминизъм и постфеминизъм“. // *Литературата*, № 13. (Tematichen broj “Feminizam I postfeminizam”. // *Literaturata*, № 13)
- Литературата (2018)** Тематичен брой „Куиър теории“. // *Литературата*, № 21. (Tematichen broj “Kuiar teorii”. // *Literaturata*, № 21).
- Brooks, A. (1997)** *Postfeminisms: Feminism, Cultural Theory, and Cultural Forms*, Routledge.
- Gill, R. (2016)** Post-postfeminism? New feminist visibilities in postfeminist times. *Feminist Media Studies*, 16 (4), pp. 610-630.
- Modleski, T. (1991)** *Feminism Without Women: Culture and Criticism in a "Postfeminist" Age*. Routledge.
- McDermott, Catherine (2018)** Contemporary femininities after postfeminism: genre, affect, aesthetics. Doctoral thesis (PhD), Manchester Metropolitan University, 2018. Downloaded from: <http://e-space.mmu.ac.uk/622947/>
- Tasker, Y., Negra, D. (2007)** *Interrogating Postfeminism: Gender and the Politics of Popular Culture*. Duke University Press.